

Niniejsza praca stanowi kompleksową, krytyczną analizę prasowego dyskursu wokół regulacji urodzeń (z naciskiem na aborcję i antykoncepcję) w PRL-u w latach 1956-1989. Jej celem było prześledzenie, w jaki sposób podmioty sprzyjające liberalnemu prawodawstwu aborcyjnemu i powszechnemu dostępowi do nowoczesnej antykoncepcji ustępowały głosom narodowo-katolickim jeszcze przed transformacją ustrojową. Rozprawa ta jest też lingwistycznym uzupełnieniem dotychczas prowadzonych badań historycznych, poszerzając wiedzę o językowy wymiar przejmowania władzy nad dyskursem o regulacji urodzeń w Polsce.

W pierwszym rozdziale przedstawiłem szerzej założenia Krytycznej Analizy Dyskursu jako dyscypliny czy też paradygmatu badawczego, wraz z najważniejszymi dla niej pojęciami, takimi jak krytyka, dyskurs, władza i ideologia. Bardziej szczegółowo opisuję jej wiedeński odłam - Podejście Dyskursywno-Historyczne (Discourse-Historical Approach, DHA), które przyjąłem jako główną perspektywę teoretyczno-metodologiczną w swojej pracy. Doprecyzowuję również rozumienie dyskursu w tym konkretnym podejściu oraz inne pojęcia kluczowe dla analizy (tekst, gatunek, pole działania społecznego, intertekstualność, interdyskursywność, rekontekstualizacja). Przedstawiam kategorie analizy typowe dla DHA, w tym rodzaje analizowanych przez nie strategii dyskursywnych. Szczególną uwagę poświęcam argumentacji, której rozumienie i model analizy przedstawiam w dalszej kolejności. W rozdziale tym wskazuję również, jakich podejść badawczych elementy stosowałem jako uzupełniające wobec DHA.

W rozdziale drugim nakreśliłem możliwie wyczerpująco czwarty, najszerszy poziom kontekstu według teorii Ruth Wodak – szersze tło polityczne, społeczne i historyczne. Wpierw opisałem cztery różne ścieżki ideowe, które mogły być odzwierciedlone w badanym przeze mnie dyskursie – katolicyzm, maltuzjanizm, marksizm oraz polski nacjonalizm. W dalszej części rozdziału opisałem najważniejsze wydarzenia związane z kwestią regulacji urodzeń w PRL-u, począwszy od pierwszych lat po wojnie, przez moment wprowadzenia ustawy w 1956 roku, ewolucję rynku antykoncepcji, aż po trafienie do Sejmu pierwszego projektu ustawy ograniczającej aborcję. Uwzględniłem w nim również inne zjawiska, które mogły mieć wpływ na potencjalne zmiany w dyskursie, takie jak polityka populacyjna, ruchy ludnościowe, sytuacja gospodarcza kraju, ale też przemiany wewnątrz aparatu władzy, ważne wydarzenia o charakterze politycznym czy sytuacja rynku prasowego.

Rozdział trzeci stanowi część badawczą mojej pracy. Wpierw uzasadniłem w niej metodologię pracy, w tym sposób prowadzenia badań oraz dobór materiału (wybór gatunków tekstu, przedziału czasowego, tytułów czasopism). Przedstawiłem też swoje hipotezy, które sprawdziłem prowadząc badania. Następnie, w czterech odrębnych przedziałach czasowych, opisałem wyniki swojej jakościowej analizy dyskursu, posługując się przykładami z badanych tekstów. Z każdego okresu przedstawiam rezultaty analizy trzech grup nadawców instytucjonalnych – tytułów związanych z partią rządzącą, czasopism kobiecych i periodyków katolickich.

W rozdziale czwartym podjąłem dyskusję teoretyczną z uzyskanymi wynikami. Po pierwsze, odniosłem się do przesunięć dyskursywnych, które miały miejsce w badanym przeze mnie okresie i odejścia od zagadnień demograficznych na rzecz etycznych. Wykazałem też instrumentalne traktowanie kwestii regulacji urodzeń przez podmioty związane z ośrodkiem władzy, w zależności od aktualnych potrzeb polityki populacyjnej. Po drugie, pokazałem schematy argumentacji przeciwników aborcji i antykoncepcji, które wykorzystywane były również przez podmioty przychylnie przerywaniu ciąży i jej zapobieganiu za pomocą środków chemicznych i mechanicznych. Zidentyfikowałem podobieństwa zarówno na etapie roszczeń, jak i toposów, wskazując argumentację problematyzującą lub stygmatyzującą aborcję jako główną przyczynę utraty przewagi podmiotów sprzyjających liberalnemu prawodawstwu w dyskursie o regulacji urodzeń. Po trzecie, wskazałem dyskryminacyjne sposoby reprezentacji aktorów społecznych w wymiarze klasowym i płciowym w prasie partyjnej i kobiecej, które wykorzystwała prasa katolicka oferując uciskanym grupą swoją ideologiczną alternatywę. Ostatecznie skonfrontowałem ogólną kondycję dyskursu regulacji urodzeń końca lat 80. z teorią „rytualnego chaosu”, identyfikując dyskurs dotyczący tego konkretnego pola działania społecznego jako stosunkowo wcześniej umożliwiający pluralizm wypowiedzi, a zatem wcześniej przyjmujący bezkonkluzywną i zrytualizowaną formę niż całokształt dyskursu publicznego w Polsce. Korzystając z teorii Lingwistyki Systemowo-Funkcjonalnej pokazałem też na przykładzie, jak można zidentyfikować osłabianie ośrodka władzy w PRL na poziomie językowym.

W podsumowaniu pracy zaproponowałem szereg dalszych kierunków badań oraz – w ramach krytyki prognostycznej - pokazałem dwa przykłady współczesnej komunikacji na temat aborcji, niepowtarzających błędów dyskursu na temat regulacji urodzeń z czasów Polski Ludowej.

Słowa kluczowe: regulacja urodzeń, aborcja, antykoncepcja, Krytyczna Analiza Dyskursu,
PRL